

ter, aarde, lucht en heel veel vuur!) en mengt dat samen tot één theater geheel. Les Arts Sauts mengen live gebrachte opera-aria's met reuzensprongen in de openlucht. Elk gezelschap werkt op zijn eigen manier aan een theatervorm die je maag en buik vreselijk kan doen kriebelen.

Hoge of lage kunst?

Is circustheater 'hoge' of 'lage' kunst? Die discussie doet ook hier niet ter zake. Deze vorm van theater biedt zich aan als artistiek product. De pogingen om het oude circus van de ondergang te redden, hebben geleid tot een nieuwe ontwikkeling. Het circus als volksvermaak is weliswaar niet gered, maar er is een nieuwe vorm ontstaan. Een nieuw circus dat zich, in tegenstelling tot het oude, artistiek opstelt. De ambachtelijke technieken worden niet meer in familieverband overgeleverd, nu gaan jongeren van overal naar de circusschool en leren er de circustechnieken anders te gebruiken. Zij willen niet louter entertainment brengen maar het publiek een artistiek product aanbieden. Vorige eeuw dienden hun acrobatieën nog als intermezzo's om de gaten tussen de dierennummers op te vullen, nu is hun vakmanschap uitgebreid en geëvolueerd naar een zelfstandige kunstvorm.

In het circustheater worden acrobatie, muziek, theater, dans, beeldende kunst vermengd tot één geheel, een mengvorm van verschillende kunstdisciplines rond het menselijk lichaam, dat 'onze materie, ons werktuig' is, zoals studenten van CNAC zeggen. Artiesten van buiten worden erbij gehaald. CNAC laat choreograaf Joseph Nadj eindexamenleerlingen begeleiden. Het Franse Cirque Baroque geeft regisseur Mauricio Celedon van het Chileense Teatro del Silencio de kans om *Candido* op te zetten. Voor hem 'is het circus het skelet, en het theater het vlees en het bloed'. Trapezist Philippe de Coen, componist Benoît Louis en instructeur paardrijden Jacques Charandak ontmoeten elkaar en besluiten in het project van FERIA Musica hun disciplines en ambities te bundelen. Regisseur Dirk Opstaele van Ensemble Leporello wordt erbij gehaald om te regisseren. Hij ziet het zelf als choreograferen. Elke productie van deze gezelschappen is anders, terwijl je dat van de traditionele circusshows niet kunt zeggen.

Invloed

Het circustheater beïnvloedt ondertussen zowel het klassieke circus als het theater.

Traditionele circussen, zoals Knie, vragen naar samenwerking met deze nieuwe artiesten. Een mooi voorbeeld van hoe een traditioneel circus de nieuwe wind binnenhaalt, is het

oude Belgische familiecircus Ronaldo. De gebroeders Ronaldo werken nu veel meer theateraantrekkelijk in de commedia-dell'arte-stijl.

In het theater wordt al geruime tijd interdisciplinair gewerkt, maar het expliciet gebruik van circustechnieken is betrekkelijk nieuw. Compagnie Anomalie was bijvoorbeeld afgelopen herfst in deSingel in Antwerpen te zien met hun door Joseph Nadj begeleide productie *Le cri du caméléon*. Als Kantoriaanse figuren verschijnen ze, lang, kort, dik, dun, als ledenpoppen bewegen ze, jongleren ze, dansen ze. Wie voor de choreografie van Nadj is gekomen, blijft op zijn honger zitten, wie voor circustheater kwam, is het nog te veel kunstjes tonen. Dat bewijst dat een mengvorm van circus, theater en andere disciplines geen kant-en-klare succesformule is.

Speeltheater Gent haalde expliciet het circus naar zich toe afgelopen winter. In *Kerst-wintercircus* maakten studenten van vier verschillende theateropleidingen in Vlaanderen en Nederland samen met vier regisseurs, o.a. Michelle Crooze van de Brusselse circusschool, in korte tijd een productie die de 'esprit cirque' uitstraalt. Fysiek theater dat emoties verbeeldt en laat overslaan op het publiek. De toeschouwers zien de artiesten met hun lijf dingen doen die ze zelf niet kunnen. Dit is theater in zijn oorspronkelijke betekenis: 'kijken in verwondering'. Die band met het publiek wil Eva Bal met het project evoceren. En inderdaad, het werkt. Na de eerste avonden werkt de mondreclame bij jong en oud en is de reeks voorstellingen zo goed als uitverkocht. Eva Bal wil graag in die richting verder werken. 'De tijd van theater om het theater is voorbij,' zegt ze. 'Ook in het kindertheater was die tendens onontbeerlijk, maar nu moeten wij (terug) naar het publiek. Circus is een bijzondere vorm om het publiek deelachtig te maken aan de productie.'

Indirect en impliciet haalt het theater circustechnieken naar de bühne bij producties die vooral een sfeer willen oproepen, zoals de danstheaterproducties van Alain Platel en Wim Vandekeybus. Alain Platel haalt in zijn producties voor Leš Ballets C de la B of voor Victoria mensen (ook letterlijk) van de straat, die kunstjes kunnen maken die het in een circus goed zouden doen. Dat 'kunstjes tonen' wordt dan in een groter geheel geïntegreerd, zoals circustechnieken en acrobatische toeren en kunstjes in het circustheater aangewend worden. Van de choreografieën van Vandekeybus wordt gezegd dat ze acrobatisch zijn, maar die term heeft in het danstheater een pejoratieve connotatie, vandaar de commentaar van Vandekeybus, dat dat niet klopt: 'De bewegingen komen voort uit een emotie, uit een nood-

zakelijkheid. Het zijn geen kunstjes.' Theater en danstheater, waarin lichaamskunsten, spektakel en virtuositeit tot één geheel geïntegreerd worden, en dat het louter vrijblijvend entertainment van circus en variété ruimschoots overschrijdt.

Rijk theater

Grotowski zocht de magie van theater in een sober, arm theater, met louter de acteur en diens lichaam. Circustheater heeft iets spectaculairs en dat lijkt in tegenspraak met Grotowski's sobere theater. Maar mensen tonen hier dingen die de gemiddelde mens niet kan, puur en alleen met zijn lichaam. Circustheater brengt een synthese van verschillende creatieve disciplines en is in die synthese 'rijk theater', theater waarin de acteurs ons een ervaring bezorgen die boven het alledaagse uitstijgt en die teruggaat naar de rituele oorsprong. In Grotowski's woorden rukt de acteur zijn levensmasker af, zet hij zijn angsten, verlangens en obsessies levend (en vandaar spannend en 'spectaculair') op de scène, provoceert hij het publiek en overschrijdt hij de grens tussen acteur en publiek. Dit eerlijk, sober theater is magisch en goed theater.

Voor Peter Brook moet van de acteur magische aantrekkingskracht uitgaan. Hij moet het publiek constant fascineren. Die relatie tussen acteur en publiek lijkt het circustheater op zijn manier gevonden te hebben, en de bekoring wordt nog sterker als de productie in een tent of op een niet-theater-plek, zoals een manege, te zien is. De lichtjes, het opengeschoven doek van de entree, de houten banken in een cirkel, kort bij de piste, het gemengde publiek van jong en oud, de stralende kindergezichten, de kreetjes van verwondering en spanning, de zweetgeur van sjofele artiesten, de spanning en concentratie op hun gezichten, dat alles van dichtbij,...

Het klinkt romantisch, en dat is het ook. Wat circustheater tot arm theater kan maken, is zijn sterke visualisering. Het is theater, waarin de verbeelding centraal staat, een theater van eenvoud en natuurlijkheid, een mythisch theater als existentieel oerritueel. Grotowski's arm theater is te vinden op Peter Brooks eiland van verbeelding, en dat is in de piste van het circustheater.

Bronnen

Jerzy Grotowski, *Naar een sober theater*, Amsterdam, 1986.

Peter Brook, *De lege ruimte*, Amsterdam, 1972.

Emile Schra, *Peter Brook en het eiland van verbeelding*, Amsterdam, 1995